

допомоги; стадії судового процесу; стадії кримінального процесу; виду процесуальної дії, під час здійснення якої надається правова допомога; від того чи було внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Список використаних джерел:

1. Джуська А.В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2018. 20 с.
2. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
3. Шрамко Ю.Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2016. 18 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Стор. 474. Стаття 88.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41. Ст. 492.
8. Господарський процесуальний кодекс України: закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
11. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
12. Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2017. 485 с.

УДК 347.965(477)

СЕВЕРІНОВА О. Б.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ГРОШОВОГО ТА МЕДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У 1939–1945 РОКАХ**

Стаття присвячена дослідженню особливостей організаційно-правових форми грошового та медичного забезпечення військовослужбовців у 1939–1945 році. Також в статті проаналізовано основні напрямки та підходи різних вчених щодо вивчення вказаної проблематики.

Ключові слова: *Збройні сили, військово-службові відносини, військові статуту, військова служба, грошове та медичне забезпечення військовослужбовців.*

Статья посвящена исследованию особенностей организационно-правовых форм денежного и медицинского обеспечения военнослужащих в 1939–1945 году. Также в статье проанализированы основные направления и подходы разных ученых по изучению указанной проблематики.

Ключевые слова: *Вооруженные силы, военно-служебные отношения, военные уставы, военная служба, денежное и медицинское обеспечение военнослужащих.*

The article is devoted to the study of the peculiarities of organizational and legal forms of monetary and medical support of servicemen in 1939-1945. The article also analyzes the main directions and approaches of various scientists to study this issue.

Key words: *Armed Forces, military-service relations, military statutes, military service, monetary and medical support of servicemen.*

Право на матеріальне забезпечення є одним з найбільш важливих елементів статусу військовослужбовців, що визначають соціальне положення захисників Вітчизни. Воно включає грошове постачання, речове і продовольче забезпечення, створення необхідних побутових умов і медичне обслуговування особового складу.

Військовослужбовці діючої армії мали право на матеріальне забезпечення відповідно до Закону від 1 вересня 1939 р. і нормативних правових актів військового часу, що встановлювали порядок забезпечення тим або іншим видом постачання [1, с. 351].

Грошове постачання військовослужбовців складалося з окладу місячного грошового змісту і додаткових виплат. У свою чергу оклад грошового змісту складався з штатно-посадового окладу військовослужбовця і окладу по військовому званню. Розмір місячного грошового змісту визначався по типових військових посадах відповідного роду військ і персональному військово-му званню, присвоєному військовослужбовцеві. Додаткові види грошового постачання військовослужбовців на військовий час були встановлені постановою СНК СРСР № 1753 від 25 червня 1941 р. Середньому, старшому і вищому начальницькому складу кадру і запасу, зверхстроковослужбовцям, що убували в діючу армію, а також що знаходилися в частинах, що увійшли до складу діючої армії до початку військових дій, замість підйомного посібника видається одноразовий посібник у розмірі місячного основного окладу по займанню штатної посади.

Військовим радам фронтів і армій дозволялося зберігати за особами вищого, старшого і середнього начальницького складу, призначеними на нижчеоплачувані штатні посади в частинах діючої армії, раніше отримувані більш високі оклади грошового змісту, якщо це призначення не було пов'язане з пониженням за посадою в атестаційному Усім військовослужбовцям за час фактичного перебування в частинах діючої армії (до армійського тилу включно) встановлювалася додаткова щомісячна надбавка (польові гроші). Розмір цієї надбавки обчислювався у відсотках до основного окладу грошового змісту і складав: 100% – для військовослужбовців, що отримували до 40 крб. в місяць; 50% – для військовослужбовців, що отримували від 40 до 75 крб. в місяць; 25% – для усіх інших військовослужбовців, що отримували понад 75 крб. в місяць.

Перелік частин, особовий склад яких мав право на отримання польових грошей, встановлювався наказом військової ради фронту.

Виплата польових грошей робилася за минулий час одночасно з виплатою грошового змісту і припинялася з дня убування військовослужбовця із складу діючої армії. При цьому поранені і хворі отримували додаткову надбавку за весь час перебування в лікувальній установі до їх евакуації з діючої армії. Військовослужбовцям, що відряджаються в частині діючої армії, польові гроші виплачувалися за час фактичного перебування в цих частинах. Обличчям вищого, старшого, середнього начальницького складу і зверхтерміновослужбовцям крім того виплачувалися добові гроші за час знаходження в дорозі від місяця служби до діючої армії і назад з розрахунку 3% окладу по основній штатній посаді, але не менше 10 крб. і не більше 26 крб. в добу. Їм же могла робитися виплата квартирних грошей, якщо вони уявляли звіти про найм житла. Військовослужбовцям діючої армії, що отримували польові гроші, при відрядженнях в межах діючої армії, а також при переміщеннях в поодинокому порядку або у складі частини (підрозділу) в період військових дій, ні добові гроші, ні підйомні посібники не виплачувалися. Постановою СНК СРСР № 1779 від 30 червня 1941 р. аналогічні види грошового постачання встановлювалися для військовослужбовців Військово-морського Флоту. Але на відміну від діючої армії, додаткова надбавка до штатно-посадового окладу місячного змісту тут диференціювалася по родах сил флоту.

Особовому складу кораблів, разом з додатковими виплатами за особливі умови служби, покладалася щомісячна надбавка в розмірі: 30% – для військовослужбовців, що отримували від 50 до 190 крб. в місяць; 25% – для військовослужбовців, що отримували від 190 до 260 крб. в місяць; 20% – для усіх інших військовослужбовців, що отримували понад 260 крб. в місяць. Крім того, особовому складу тральщиків встановлювалася додаткова надбавка у розмірі 20% штатно-посадового окладу. У сухопутних і авіаційних частинах надбавка встановлювалася така ж, як і для особового складу діючої армії.

Наказом наркома ВМФ № 252 від 12 листопада 1942 р. виплачувалася 15% надбавка особовому складу катерів, що використалися для конвоювання і боротьби з підводними човнами супротивника. Тільки на Чорноморському флоті таку надбавку отримували члени екіпажів 67 катерів.

Особливим порядком, оголошеним наказом НКО № 0235 від 19 липня 1941 р., встановлювалося грошове постачання льотно-технічному складу ВПС Червоної Армії. З 1 серпня 1941 р. вводилися нові штатно-посадові оклади по наступних типових посадах: командир дивізії, командир полку, командир ескадрильї, пілот надстрокової служби, пілот термінової служби, повітряний стрілець-радист термінової служби.

Штатно-посадові оклади по однакових посадах в різних родах авіації були різні. Наприклад, командир ескадрильї в частинах допоміжної авіації мав посадовий оклад 1 600 крб. в місяць, в частинах винищувальної, штурмової, ближньо-бомбардувальної і розвідувальної авіації – 1 650 крб., в частинах далеко-бомбардувальної авіації – 1 800 крб., а в частинах пікіруючих бомбардувальників – 1 950 крб. Пілот строкової служби мав посадовий оклад 500, 525, 600, 650 крб., а пілот надстрокової служби – 650, 675, 750, 825 крб. відповідно. При цьому за кожен рік надстрокової служби місячний оклад збільшувався на 25 крб., але всього не більше ніж на 100 крб.

За оволодіння досконало нічними польотами льотно-підйомному складу виплачувалася надбавка у розмірі 10% від штатно-посадового окладу. Крім того, за кожен нічний виліт з виконанням бойового завдання члени екіпажа літака отримували додаткову надбавку у розмірі 10% місячного посадового окладу.

Пілоти і повітряні стрільці-радисти термінової і надстрокової служби, що виконували бойові завдання на території Далекосхідного фронту і Заполяр'я, мали додаткову пільгу за службу у віддаленій місцевості. Їм виплачувалася місячна надбавка у розмірі 10% від штатно-посадового окладу.

Слід зазначити, що льотний склад ВПС армій союзників в роки Другої світової війни також мав істотні надбавки за виконання бойових завдань. Наприклад, льотчики американського літака Б-24 «Лібейтор» повідомляли у грудні 1944 р. про те, що вони отримували 50% надбавку до основної ставки грошового змісту за участь у бойових діях і 10% надбавку за закордонську службу. Існувала також ціла система надбавок для сімейних військовослужбовців. При цьому звертає на себе увагу невисока інтенсивність польотів бомбардувальної авіації США. Кожен бойовий екіпаж мав в середньому по 3 – 5 вильотів в місяць. Після 35 вильотів льотчики отримували відпустку на батьківщину строком від одного до трьох місяців. Після повернення з відпустки вони спрямовувалися на інший, спокійніший театр військових дій.

При встановленні окладів грошового змісту керівництво країни виділяло, передусім, командно-політичний склад з'єднань і частин. Постановою ДКО № 1636 від 23 квітня 1942 р. «Про підвищення окладів змісту командирам і військовим комісарам корпусів» з 1 травня 1942 р. названим посадовцям і їм рівним встановлювалися оклади змісту 2 500 крб. в місяць. Іншою постановою були підвищені посадові оклади командирам і військовим комісарам дивізій, бригад і полків. Наказом НКО № 0311 від 23 квітня 1942 р. встановлювалися оклади змісту заступникам командирів з'єднань: стрілецької бригади – 500 крб., стрілецькій дивізії – 1 900 крб., стрілецького корпусу – 200 крб. в місяць.

В період війни для особового складу Червоної Армії і Військово-морського Флоту було встановлено велику кількість спеціальних грошових виплат. У першій главі відзначалося, що додаткові грошові робилися за знищення кораблів, літаків, танків і іншої бойової техніки супротивника; грошову надбавку мали військовослужбовці, нагороджені бойовими орденами. Разом з цим військовослужбовці отримували грошову винагороду за успішне виконання різних спеціальних завдань командування, за якісний ремонт техніки і озброєння, за активну раціоналізаторську роботу і тому подібне.

Стимулюванню зростання військової майстерності і активізації бойової діяльності військовослужбовців сприяло встановлення начальницькому складу гвардійських частин полуторних, а рядовому складу подвійних окладів грошового змісту. Підвищені оклади були встановлені в ударних арміях, в частинах повітряно-десантних військ, в гвардійських мінометних і винищувально-протитанкових частинах і підрозділах, а також середньому командному складу кулеметних частин і підрозділів, екіпажам танків, снайперам і кулеметникам. Для водіїв танків була введена класність з виплатою того, що відповідає додатковій винагороді.

У зв'язку зі вступом військ діючої армії на територію Німеччини постановою ДКО від 18 січня 1945 р. були встановлені оклади грошового змісту в подвійному розмірі і польові гроші, що обчислюються з окладу в одинарному розмірі, особовому складу частин, кораблів і установ Червоної Армії і ВМФ за весь час перебування на території і в порту Німеччини.

Грошовий зміст особового складу вимагав великої кількості готівки. Цей вид постачання складав більше трьох чвертей усіх витрат діючої армії. Скорочення видачі готівки вдалося добитися введенням в практику роботи польових установ Держбанку вкладних операцій. Умови вкладів були такі ж, як і в ощадних касах, а вкладники могли отримувати гроші у будь-якої філії Державного банку. Оформлення вкладів було організоване через фінансові органи частин і здійснювалося безготівково. Сума вкладів військовослужбовців, що складала на 1 січня 1942 р. 68 млн. крб., зросла до 1 січня 1945 р. до 3 987 млн. руб.

Через фінансові органи, шляхом безготівкових розрахунків з польовими поштовими станціями, були організовані грошові перекази сім'ям начальницького складу. Крім того, в обов'язковому порядку офіцери видавали своїм сім'ям атестати на частину свого грошового змісту, який виплачувався районним військоматом за місцем проживання сім'ї.

Відразу після закінчення війни усім демобілізованим покладалася одноразова грошова винагорода за кожен рік служби у військовий період. [2, с. 45]. Законом «Про демобілізацію старших закличних віків» від 23 червня 1945 р. видача вказаної винагороди робилася в наступних розмірах:

- а) рядовому складу усіх положів і служб, що отримував грошовий зміст за загальновійськовим тарифом, – річний оклад за кожен рік служби;
- б) рядовому складу спеціальних частин і підрозділів, що отримував підвищений грошовий зміст, – піврічний оклад за кожен рік служби;
- в) сержантському складу усіх родів військ – піврічний оклад по посадових ставках в межах до 900 крб. і не нижче 300 крб. за кожен рік служби;
- г) офіцерському складу, що прослужив в період Великої Вітчизняної війни : один рік – двомісячний оклад, два роки – тримісячний оклад, три роки – чотиримісячний оклад, чотири роки – п'ятимісячний оклад.

Аналіз вимог керівних документів і практики їх реалізації в діючій армії свідчить про те, що грошове постачання було найбільш стабільним видом матеріального забезпечення фронтовиків. Але все таки це більшою мірою відносилось до тієї його частини, яка складала грошовий зміст військовослужбовців. Друга частина, що складала додаткові виплати, навпаки, була повільною. Грошові надбавки призначалися тоді, коли необхідно було підкреслити важливість і особливу значущість тих або інших видів бойової діяльності і їх результатів. Саме вони у військовий час виступали мірою винагороди за важчі умови виконання службово-бойових завдань.

Війна різко понизила санітарно-гігієнічні умови життя і побуту як військовослужбовців, так і населення. Вона супроводжувалася епідемічними спалахами інфекційних захворювань, у тому числі і тих, які в мирний час не виникали взагалі або носили спорадичний характер. Тому, разом з питаннями розміщення військ керівні документи містили вимоги про дотримання військовослужбовцями санітарно-гігієнічних правил і організації профілактичної роботи по попередженню інфекційних захворювань.

Якнайповніше ці вимоги викладалися в «Настанові по санітарній службі Червоної Армії». Так, в п. 41 «Настанови.», вказувалося: «Для попередження виникнення у військах паразитарних тифів інтендантська служба систематично повинна проводити миття людей з одночасною зміною білизни. При необхідності робиться дезинсекція або дезинфекція особистих речей, постільного приладдя, а також просочення білизни протипаразитарними речовинами. У числі основних обов'язків командира санітарного відділення роти воно визначало: «...стежити за виконанням бійцями правил особистої і колективної гігієни (зберігання продуктів, роздача їжі, стан казанків і фляг, забезпечення доброякісною водою, умивання, зміна білизни, гігієна ніг і так далі) і проводити заходи по охороні здоров'я бійців» [3, с. 48].

Армія і флот мали в розпорядженні значну нормативну базу, що регламентувала найбільш важливі елементи військового побуту. Проте у бойовій обстановці багато вимог керівних документів не могли бути реалізовані з об'єктивних причин, або не виконувалися з причин суб'єктивного характеру.

Аналітичний матеріал, почерпнутий з архівних джерел, дозволяє визначити деякі з цих причин. Наприклад, в підсумковому звіті про бойову діяльність Північного флоту за час війни відзначалося: «Несприятливі кліматичні умови, віддаленість від центрів, що забезпечують, від-

сутність місцевих ресурсів... чинили шкідливу дію на стан здоров'я особового складу Північного флоту на всьому протязі війни.

З прибуттям на флот великих поповнень умови життя особового складу різко погіршали, особливо в льотних і сухопутних частинах.

Відсутність житлового фонду, будівельних матеріалів, особливість земельного ґрунту на Півночі і оперативна обстановка, що створилася, призводили до необхідності розміщувати частини на голих сопках в абсолютно невпорядкованих землянках.

Катери не пристосовані до нормального плавання в північних широтах, в кубриках в зимовий час температура буває плюс п'ять – сім градусів, в силу чого особовий склад увесь час був вимушений знаходитися у верхньому одязі. Повітря постійно містило підвищену кількість окислу вуглецю, пари бензину і вихлопних газів. У 1943 р. мали місце смертельні отруєння СО».

У підсумковому звіті було також відмічено: «Санітарна обстановка на всьому протязі війни була важкою. Крайня скупченість розміщення в сирих, темних і погано опалюваних землянках, надзвичайне забруднення території сухопутних і льотних частин в силу позиційного характеру війни, недостатнє живлення і відсутність вітамінів і тваринних білків, майже повна відсутність свіжого м'яса, утруднення в забезпеченні особистої гігієни бійця створювали постійну загрозу спалахів захворювання на флоті, у тому числі і інфекційних.

Загальна кількість зареєстрованих хворих щорічно росло, перевищуючи чисельність особового складу флоту.

Але завдяки енергійним профілактичним заходам, що проводяться на флоті, не були допущені епідемії інфекційних захворювань. Із загального числа хворих щорічно інфекційних хворих було в середньому 15,3%.

Причини іншого роду наводяться в доповіді офіцера – представника Генерального штабу при штабі 31-ої армії майора В.К. Свєкровіна від 18 січня 1943 р.: «Абсолютно відсутня турбота командирів про створення відповідних побутових умов для особового складу в обороні. Червоноармійці завошивіли, брудні, обірвані і нерідко по місяцю не голені... Живуть не в землянках і бліндажах, а просто в норах, зроблених у вигляді ніш в стінках траншей. Печі є не в усіх землянках, а світло відсутнє навіть у командирів взводів і рот. Землянок бракує на усіх, навіть побудованих бліндажі і землянки для командирів рот і батальйонів, не схожі на людське житло.

Усе це призводить до зайвих інфекційних захворювань, а головне, створює постійну стомленість і байдуже відношення до того, що відбувається у особового складу. Звідси в наявності пасивність і відсутність ініціативи в діях нашої піхоти... і в деякому відношенні служить причиною, що ми на сьогодні маємо випадки переходу окремих бійців на сторону супротивника.

В цілому, такі побутові умови значно знижують моральний стан наших військ».

У наказі НКО № 053 від 24 січня 1943 р. «Про недоліки в матеріально-побутовому обслуговуванні бійців на фронті і в запасних частинах» вказувалося на те, що «землянки і бліндажі у багатьох частинах не обладнані і не утеплені. У частинах 158-ої стрілецької дивізії Калінінського фронту у більшості землянок немає печей, підстилки і мати відсутні та червоноармійці сплять на голій землі... У 25 полку 6-ої гвардійської стрілецької дивізії Брянського фронту червоноармійці одного зі взводів в січні ходили в пілотках і рваних шинелях, стояли на посту при 25-градусному морозі. У іншому взводі цього полку бійці нового поповнення по 1,5 – 2 місяці не отримували гімнастерок і носили шинелі на натільну білизну... Це призводило до обмороження. За грудень на Закавказькому фронті зареєстровані 1 600 випадків обмороження, на Південно-західному фронті – 1 340, на Північно-західному фронті – 1 277... У ряді частин 18-ої армії виявлена майже поголовна вошивість бійців, в окремих дивізіях 31-ої армії уражено до 25% особового складу». Наказ зажадав від військових рад фронтів наведення найсуворішого ладу в матеріально-побутовому забезпеченні військ.

Наркоматами оборони і ВМФ впродовж війни регулярно видавалися накази про незадовільну роботу командування, політичних і тилових органів по матеріальному забезпеченню особового складу і покаранні винних посадовців. Так, наказом НКО № 362 від 9 травня 1942 р. були зняті з посади і віддані під суд начальник тилу 50-ої армії генерал-майор Бабаков і військовий комісар управління тилу армії старший батальйонний комісар Наришкін за бездіяльність і невчасність забезпечення військ армії засобами постачання. Військовий трибунал Західного фронту позбавив Суркова і Наришкіна військових звань і засудив їх до розстрілу з відстроченням виконання вироку до закінчення військових дій.

Наказом № 0669 від 30 серпня 1942 р. нарком оборони звернув увагу командувачів фронтами на те, що «у ряді місць на фронті неохайний зовнішній вигляд, ходіння бійців і командирів

у брудному та рваному обмундируванні і взутті стали масовим явищем. На Південному фронті окремі бійці ходили навіть босими. При відході військ усе взуття, що знаходилося на складах, кинули, зробивши її здобиччю супротивника». Нарком попередив, що надалі в усіх випадках виявлення військовослужбовців в неохайному виді, в порваному одязі і взутті і одягнених не по сезону, будуть строго каратися, аж до зняття з посади і віддання під суд винних посадовців інтендантської служби.

З великими труднощами вирішувалася проблема попередження в армії і на флоті інфекційних захворювань. Збірні пункти військкоматів, особливо на початку війни, виявлялися не в змозі виявляти інфекційних хворих, проводити профілактичні щеплення і займатися санітарною обробкою покликаних і мобілізованих поповнень. Стислі терміни формування дивізій резервних армій і запасних частин не дозволяли медичній службі проводити повну санітарну обробку і покладене триразове щеплення особового складу від черевного тифу і паратифів.

Санітарно-побутове забезпечення багатьох військових ешелонів, що слідували на фронт, здійснювалося з серйозними недоліками. Мали місце факти, коли призовники з південних районів країни в зимовий час перевозилися в літньому громадянському одязі і навіть без взуття, коли впродовж 20 днів вони жили сухим пайком з розрахунку 400 г сухарів і 25г цукру на людину в добу. У деяких ешелонах відзначалася висока захворюваність із смертельними сходами. Характерно, що в цей період захворюваність особового складу діючої армії була в три рази нижче, ніж у особового складу з'єднань і частин, що знаходилися в тиллових районах [4, с. 231].

З переходом Червоної Армії в наступ довелося вирішувати серйознішу проблему. На звільненій території були зареєстровані вогнища епідемічних захворювань, передусім, висипного тифу, що з'явилися ще в період окупації. Джерелом поширення були великі військові контингенти супротивника. Епідемія охопила місцеве населення, доведене у багатьох окупованих районах до повного виснаження. ДКО був вимушений 2 лютого 1942 р. прийняти постанову «Про заходи з попередження епідемічних захворювань в країні і Червоній Армії». У постанові визначалися заходи по загальній імунізації проти гострих шлунково-кишкових захворювань, проведенню інших протиепідемічних заходів. При цьому особлива увага зверталася на виявлення інфекційних захворювань у осіб, покликаних і мобілізованих в Червону Армію.

Виконуючи постанову, наркомат оборони направив у війська накази: № 0472 від 13 червня 1942 р. «Про попередження шлунково-кишкових захворювань у військах», № 0697 від 10 вересня 1942 р. «Про попередження захворювань чумою і туляремією у військах Сталінградського, Південно-східного, Закавказького фронтів, 28-ої окремої армії і Середньо-азіатський військовий округу», № 0744 від 23 вересня 1942 р. «Про захід попередження захворювання висипним тифом». У останньому наказі, зокрема, відзначалося: «Висипний тиф лютує в окупованих районах Білорусії і України. Вогнищами тифозних хвороб стали цілі міста (Кінгісеп, Клинці – Брянський фронт), зростає небезпека висипного тифу для наших військ... Неблагополучні райони по висипному тифу не брати для розташування військ, накладати на ці пункти строгий карантин, забезпечити обов'язкове миття в лазні не рідше за один раз в два тижні зі зміною білизни і дезинсекцією обмундирування. Усі прибулі маршеві роти і частини піддавати ретельній санітарній обробці. Частини, в яких виявлені висипно-тифозні хворі, піддавати карантину». У подальші роки війни неодноразово видавалися накази і директиви подібного змісту. Для проведення санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів армія і флот мали у розпорядженні значні ресурси, серед яких гарнізонні банно-пральні дезінфекційні загони для обслуговування запасних частин, санітарно-контрольні пункти на залізничних станціях, санітарно-епідеміологічні загони і обмивально-дезінфекційні роти армій, дезінфекційно-інструкторські загони і санітарно-епідеміологічні лабораторії фронтів, прально-дезінфекційні загони евакуаційних пунктів армій і фронту, інфекційний польовий рухливий госпіталь.

Гігієнічними і протиепідемічними установами військово-медичної служби Червоної Армії і Військово-морського Флоту за період війни не було допущено яке-небудь серйозне поширення серед особового складу інфекційних захворювань. Крім того, в роки війни військово-медичною службою було обстежено за неповними даними 44 696 населених пунктів, виявлено 49 612 вогнища висипного тифу і 137 364 інфекційних хворих, з яких 52 899 госпіталізовано до армійських, фронтових і флотських лікувальних установ.

На думку видатного організатора охорони здоров'я, начальника Головного військово-санітарного управління Червоної Армії періоду Великої Вітчизняної війни, академіка Е.І. Смирнова: «Уперше в історії воєн, які вела наша країна, війська діючої армії не служили джерелом заражен-

ня і поширення епідемічних захворювань серед цивільного населення, більше того, вони, окрім виконання своїх завдань, займалися оздоровленням цивільного населення».

Таким чином, матеріальне забезпечення особового складу постійно знаходилося в центрі уваги органів військового управління. Тільки наркоматом оборони в 1941–1945 рр. з питань грошового постачання військовослужбовців було видано 108 наказів і директив, по інших видах матеріально-побутового забезпечення – ще більше 200 керівних документів. Реалізація їх вимог у військах сприяла підтримці стійкого правового і соціального статусу військовослужбовців на всьому протязі війни.

Список використаних джерел:

1. О всеобщей воинской обязанности». Закон СССР от 1 сентября 1939 г. Сборник законов СССР и указов Верховного Совета СССР. 1938 г. – 1961 г. М., 1961. С. 351–365.
2. Финансовая служба вооруженных сил СССР в период войны. Организация финансирования советской армии и военно-морского флота во время великой отечественной войны 1941–1945 гг. М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1967. 412 с.
3. Наставление по санитарной службе Красной Армии. Изд. 2-е. М.: Медгиз, 1942. 209 с.
4. Смирнов Е.И. Война и военная медицина. 1939–1945 годы. М.: Медицина, 1979. 524 с.